

осей, можна навіть вважати оригінальним (рис.5). Напевно, спочатку сцена мала вигляд відкритого подіуму, але подальші перебудови призвели до того, що тепер сцена має розмір отвору порталу 7,5 м, її ширина становить 7 м, а авансцена винесена в зал на 2 м і при потребі може трансформуватися в оркестрову яму. Тепер сцена може використовуватися як комбінована, фронтальна і глибинна, постановочним можливостям якої сприяє надбудована над нею коробка. Ця новобудова органічно вкомпонувана в силует споруди і надає їй динамічного, спеціалізованого театрального характеру. Правда, на цьому розбудова театру не може закінчитися. Адже трупа, технічний персонал і глядачі відчувають брак допоміжних приміщень – складських та обслуговуючих. Також не уникнути технічної і технологічної модернізації театру.

Не виникає сумніву, що усі згадані вище споруди після певних технічних удосконалень, перепланувань, розбудови можуть і надалі ефективно функціонувати і тим збагачувати і урізноманітнювати середовище дії сучасного українського театру, грати роль своєрідної комунікації поміж минулим і майбутнім українського театрального мистецтва у всіх його формах – аматорських, шкільних, професійних.

1. *История основания и развою русско-народного театра въ Галичинь. Составлена однимъ изъ настаршихъ артистовъ русской сцены. – Коломыя, 1904. – С.52.* 2. *“Слово”. 22 серпня (3 вересня) 1864 р. № 67. – С.268.* 3. *“Слово”. 23 листопада (5 грудня) 1877 р. – № 67. – С.3 (рубрика «новини»).* 4. *Статті у часописах “Новий пролом”. – 1884. – № 108, 110, 114; “Слово”. – 1884. – № 5. 22 у фонді І. Левицького НБ НАНУ ім.В.Стефаника.* 5. *Проскуряков В., Ямаш Ю. Львівські театри. Час і архітектура. – Львів, – С.35.* 6. *Барановський Г.В. Общественные здания (А-В-С-Д) // Архитектурная энциклопедия второй половины XIX века. – С.Петербург, 1908. – Т.II (С-Д). – С.2-41.* 7. *Проскуряков В. Ямаш Ю. Львівські театри. Час і архітектура. – Львів, – С.29-32.* 8. *Васильчук М., Савчук М. Енциклопедія Коломийщини // Зшиток 1, літера А. – Коломия, 1996, – С.27-29.* 9. *Нога О. Проект пам'ятника Івану Левинському. – Львів, 1997. – С.161-273.*

УДК 711

Проскуряков В.І., Стояновський О.Р.
НУ “Львівська політехніка”, кафедра АП

**АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКИХ
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ БУДИНКІВ І СПОРУД,
СПРОЕКТОВАНИХ АРХІТЕКТОРОМ Є. НАГІРНИМ
У 20-30 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

© *Проскуряков В.І., Стояновський О.Р., 2000*

Проаналізовано архітектуру українських культурно-просвітницьких будинків, спроектованих архітектором Є. Нагірним для Кального, Львова і Сяноку.

Творчість відомого українського архітектора Євгена Нагірного ще донедавна асоціювалась виключно із українською церковною архітектурою [1], [2], [3]. Та аналіз родинних архівних документів (листів, проектів, ескізів) доводить, що Є. Нагірний був також майст-

ром проектування громадських споруд. І цей досвід є надзвичайно важливим для розуміння розвитку типів, еволюції архітектурно-естетичних засад творення, функціонально-просторової організації українських культурно-просвітницьких будинків і споруд.

Найпростішим типом споруд серед проектів Євгена Нагірного можна вважати проект Народного дому в Кальнім. Народний дім вирішений як одноповерхова споруда, що подібна за силуетом побільшеній українській хаті - із призьбою, дахом із заломами. Споруда із врахуванням півциркульної аркади – піддаху над входом у зал, має виміри у плані 17.4 м завширшки і більше 19 м завдовжки. Окрім невеликого залу із сценою 6х3 м з окремими входами, у будинку в окремі приміщення винесені читальня, кооперативний магазин і склад, дві кімнати для гуртків (рис.1).

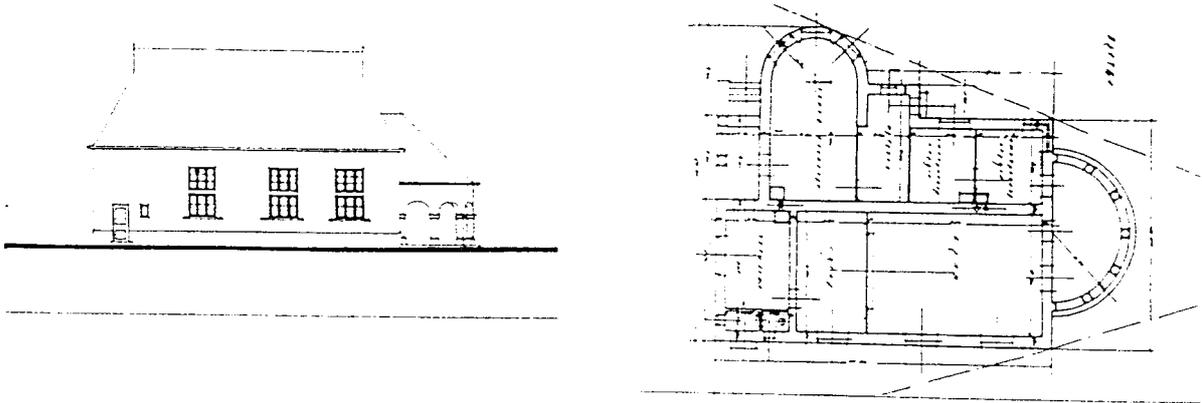

Рис.1. Народний дім у Кальнім

Наступним кроком еволюції проектного досвіду Є. Нагірного можна вважати проект будинку товариства “Просвіта” у Княгининій колонії у Львові. Цей проект 1923 року за рішенням планів нагадує архітектуру львівських казино (особливо Казино де Парі). Планувальна схема споруди має змішаний характер – близький за типом до зальних громадських споруд, в яких розвинутим є перший поверх, що за функцією можна віднести до камерного театру із сценою-нішею. Другий поверх – незручний, в його просторах спроектована коробка сцени, друге світло театральної зали, галерея між сходами та гримерними справа від сцени, театральный балкон, невелика рекреація. Третій поверх має досить велику рекреацію над другим поверхом театрального залу, сантехнічні приміщення та чотири аудиторії.

Але якщо планувальна структура далеко не досконала, то архітектурне вирішення можна впевнено вважати кроком вперед. Архітектуру споруди можна віднести до так званого регіонального українського стилю початку ХХ століття. Окрім елементів і мотивів народної архітектури – “піддахів”, “призьб”, “опасань”, “одвірків” автор свідомо вирішує деякі елементи з використанням національної символіки – скажімо, віконця на фасаді спроектовані у вигляді тризуба. А деякі завершення архітектурних об’ємів мають вигляд завершень українських церков. З аналізу графіки фасадів можна припустити, що окрім різноманітних тиньків, цегли, природнього каменю в їх оформленні передбачалося і використання керамічних оздоб з поливаної цегли (рис.2).

Ескіз будинку Народного дому в Сяноку є свідомим тому, що одним з методів формування архітектури українських культурно-просвітницьких споруд є синтез архітектури української хати і української церкви. Вже проглядаються риси більшої функціональної організації – сходи і розподільчі рекреації стають центром функціонального планування,

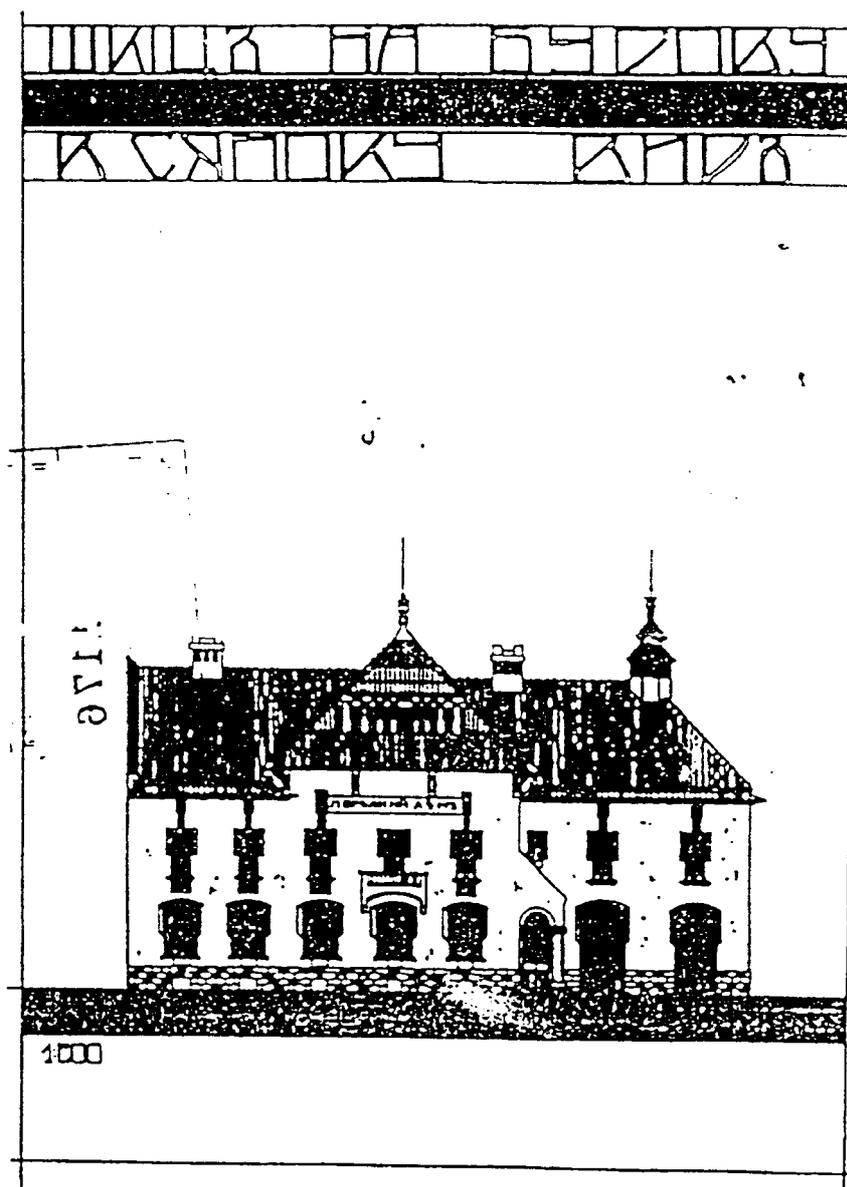

Рис.2. Проект дому Просвіта

довкола яких формуються жанри діяльності. В єдині зони об'єднані приміщення, що обслуговують сцену, зал. Та відсутність горизонтальних комунікацій – зокрема коридорів – не сприяє зручності, особливо при переході від одних видів і жанрів діяльності до інших. Відсутність вертикальних комунікацій, окрім головних сходів, також не є комфортним рішенням, особливо для тих, хто мав працювати в цій споруді (рис.3).

Найбільш вдалим серед усіх проектних рішень відомого майстра в галузі архітектури просвітницьких закладів можна визнати проект Народного дому на Богданівці у Львові (рис.4). Це проект 30-х років. Планувальна схема має ознаки функціоналістичного характеру – окремі функціональні зони: видовищна, просвітницька, обслуговуюча розташовані в різних відмітках 3-х поверхів, які пов'язані горизонтальними і різними за характером вертикальними комунікаціями. В окремі блоки виділені санітарно-технічні приміщення. Багатофункціональний зал на 400 місць із сценою глибиною 5 метрів і шириною 12 метрів запроєктований під кутом 90° до інших приміщень. Ця планувальна схема подібна на ту, що

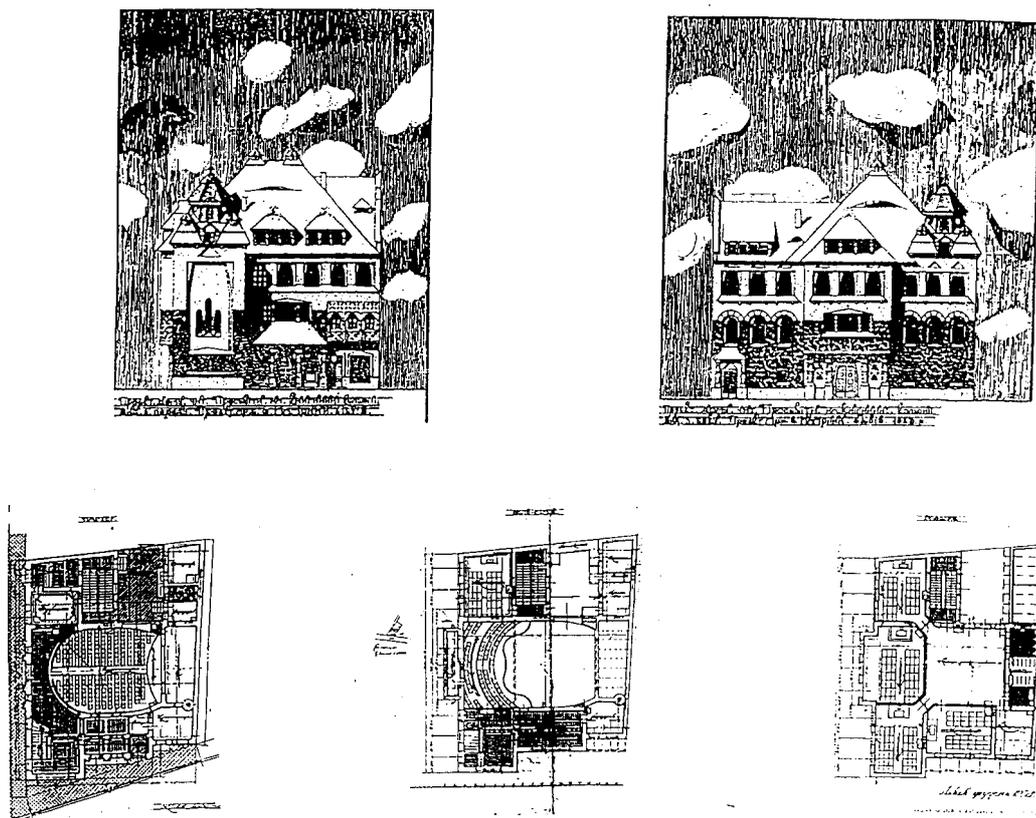

Рис.3. Народний дім у Сяноку

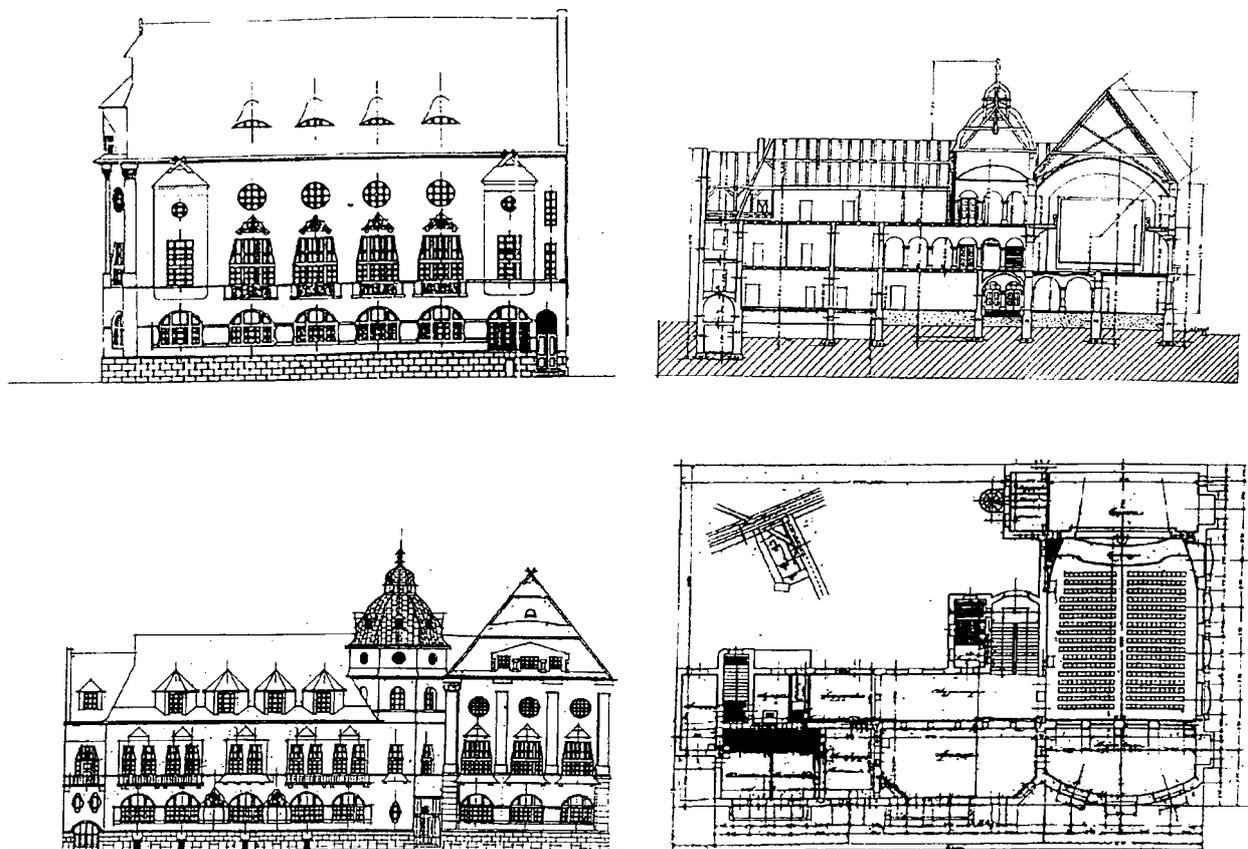

Рис.4. Проект Народного дому на Богданівці

пізніше буде покладена в основу клубу Залізничників (Рокс) архітектора Зеремби (Львів, 1938 р.), і подібна до схеми модерного центру ім. Аронова в США [4]. Фасади “Народного дому” близькі за знахідками стилістичних рішень до попередніх проектів. Скажімо, блок просвітницьких приміщень подібний силуетом до Народного дому в Кальнім. Вестібюльна частина вирішена як наднавна частина української церкви. А блок із видовищною функцією нагадує водночас і базиліку, і церкву в Суботіві. Архітектура споруди збагачена використанням вікон з різними прорізами – піварочних, круглих, прямокутних, стрільчастих. Цоколь споруди має рустований характер. Величина вікон відповідає величині кімнат, їх функціональному призначенню. Тектоніка, членування архітектурних елементів і їх ритм, характер заповнення просвітів у вікнах прив’язана до функції і її якості у кожному приміщенні.

1 Черкес Б., Грицюк Л. *Возвращение Євгена Назирного // Архітектура ССРСР. – 1991. – № 1. – С.90-103.* 2. Нога О. *Проект пам’ятника Івану Левинському. – Львів, 1997.* 3. Проскураков В., Ямаш Ю. *Львівські театри. Час і архітектура. – Львів., 1997. – С.94-96.* 4. Steele James. *Theatre builders London: Academy editions. – 1996. – P.223.*

УДК 711.424.

Бойко Х.С.

НУ “Львівська політехніка”, кафедра ХОІА

ТИПИ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД ЄВРЕЙСЬКИХ ДІЛЬНИЦЬ У МІСТАХ ТА МІСТЕЧКАХ ГАЛИЧИНИ (КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

© Бойко Х.С., 2000

Описано основні типи архітектурних споруд, які формували традиційну забудову єврейських ділень у містах Галичини в кінці ХVІІІ – на початку ХХ ст.

Первісна композиція єврейських ділень залежала від топографії території, виділеної для поселення та професійної діяльності євреїв. Архітектурно-просторовий уклад єврейських ділень визначали громадські духовні та соціальні інституції. Типова забудова єврейської ділень передбачала синагогу¹ та цвинтар², які були основою та формували напрямок

¹ *Синагога, божниця (Synagoge, synagoga, boznica)*, гр. – збори, івр. – *Бет кнесет (Бет га-Кенесет)* – єврейська сакральна та громадська будівля, призначена для зборів громади (кагалу), колективних молитов, читання та тлумачення Тори.

Клоїз, клейзл (клаус), ідиш – невелика *синагога*, найчастіше - хасидська.

Темпль (templum, templ), лат. – храм, поступова *синагога* євреїв,

Шул (шіл), івр. – школа. Оскільки богослужіння в *синагозі* складається із молитви і навчання, а його основою є читання Тори, тому в багатьох випадках в українській мові *синагогу* найчастіше називали *школою*, що відповідало латинському “*Schola Judaeorum*”, німецькому “*Schule, Judenschule*”, польському “*szkola, szkolka zydowska*” та єврейському “*szul*”. Тому вираз “*йти до школи*” означав йти у *синагогу* для молитви, вивчення Тори та для зустрічі із членами громади.

² *Цвинтар, окопище, окописько (Kirchoff, okopisko, locus supulturae Judaeorum, dom wiecznosci)* – “дім поховання”, “дім життя”, “дім вічності”. За законом цвинтар повинен був знаходитись за містом на відстані щонайменше 50 ліків від найближчого житла. На кожному цвинтарі знаходилося приміщення для обміття покійних та читання ритуальних молитов. На віддалених від ділень цвинтарях були свої цвинтарні синагоги. *Бет тхара*, івр. – “дім поховання”.